VISSZHANG

Fel kell-e találnunk a marxista magyar politikatudományt?

Érdeklődéssel kezdtem olvasni Friderikusz Sándor interjúját — melyet Gombár Csabával készített a politológia helyzetéről. (Élet és Irodalom, április 8.) Figyelmem gyorsan bosszúságra váltott át. Nem kis meglepetésemre ugyanis Gombár — egy erősen elkötelezett intézet munkatársaként, ahol nem titok, azért alkalmazzák a kutatókat, hogy eredményeiket a politika (többek közt a jó értelemben vett napi politika) tudományos megalapozásának szolgálatába állítsák — legalábbis nyilatkozata alapján a politikai tudomány mindenkori funkciójáról, múltjáról és mai helyzetéről egyaránt eléggé tájékozatlannak tetszett.

Igaza van abban, hogy bőven van mit tennünk a magyar progresszió és a polgári politikusok életművének, sőt a múlt és a jelen külföldi polgári politológusai életművének feltárásáért vagy megismertetéséért. Ám úgy vélem, hogy ha valóban *tudományos* feldolgozásra törekszünk, ez semmiképp sem nélkülözheti a kritikai elemeket. Részben sem fogadható el a politikatudomány helyzetének bemutatása. Az interjúból úgy látszik, mintha marxista politikatudomány sohasem létezett volna, netalán most kellene feltalálni. Marx, Engels, Lenin klasszikussá vált politikai elméletének hazai talajra való átültetésén számos gondolkodó fáradozott. Megismertetésén, elterjesztésén, oktatásán, alkotó alkalmazásán a korabeli Magyarországi Szociáldemokrata Párt, majd 1918-tól a magyar kommunista mozgalom sok generációja is munkálkodott.

Bizonyos, hogy közben a teória művelői csakúgy, mint megvalósítói olykor könnyebben, esetenként nehezebben korrigálható hibákat is követtek el. Azt azonban még ellenfeleink sem tagadhatják, hogy másfél százados küzdelem során mind a politikai elméletben, mind alkalmazásában nagy teljesítmények születtek. Táncsicstól hosszú az út Jászi Oszkáron, Szabó Ervinen, Károlyi Mihályon, Kun Bélán, Lukács Györgyön, Varga Jenőn, Révai Józsefen, Friss Istvánon, Molnár Eriken, Mód Aladáron és felsorolhatatlanul sok társukon keresztül a máig. Mindezek személyükben egyesítették a politikust, a teoretikust és a „nem középiskolás fokú" nevelőt.

Huszonöt esztendős sikeres politikánk nem a „csodának" nem a „pragmatizmusnak", hanem éppen annak köszönhető, hogy viták, olykor visszaesések árán is, de haladt előre hazánkban a marxizmus—leninizmus alkotó alkalmazása s talán nem túlzás: továbbfejlesztése. Mind a szociáldemokraták, mind a kommunisták sokat áldoztak a marxista politikaelmélet fejlesztéséért és terjesztéséért. Iskoláik a legnehezebb körülmények között — még a börtönökben is — működtek. A felszabadulás után azonnal megkezdődött a széles körű politikai oktatás, amelynek köszönhetően korábban a politikától elzárt tömegek megszerezték alapfokú és magasabb szintű politikai műveltségüket, létrejött a minden politilógia egyik elemi létfeltételét alkotó, érdeklődő politikai közvélemény.

Huszonöt éve tanítják egyetemeinken a maxizmus politikatudományát, a „tudományos szocializmus" tantárgyban. A tartalmáról, színvonaláról folytatott, olykor heves viták sem indokolják, hogy bárki semmibe vegye. Mintegy tizenöt éve működik a Politikai Főiskola. Hosszabb munkára tekint vissza a Társadalomtudományi Intézet is, hogy a társadalomtudományokkal foglalkozó fontos akadémiai és egyetemi műhelyeket ne is említsük. A közelmúltban létrejött — nem a jövendőben, hanem már *hosszabb ideje* — a társadalomtudományokat művelő tudósokból az MTA politikatudományi szakosztálya, a Gombár által is említett társasággal együtt.

Lehet soknak, netalán kevésnek, sikeresnek vagy vitathatónak, esetleg bizonyos vonatkozásban tévesnek is ítélni mindezek teljesítményét. Ám az kizárt, hogy mindazt, ami már létezik, semmibe vegyük. Ha most rendszeresebben, új intézmények bevezetésével fogunk hozzá a tudományág műveléséhez, nekünk már semmiképp nem a puszta földön való alapozás, hanem a továbbfejlesztés jut osztályrészül.

Csonka Rózsa
egyetemi tanár

V. B. címére

Kedves Vargha Balázs,

az ÉS április 22-i száma, címemre küldött soraiddal, Nyugat-Berlinben ért utol. Háborgó fájdalmad, innen, a távolból meglehetősen mulatságosan hat. Felrovod nekem, hogy átdolgoztam, „átdolgozni merészeltem" Arany János Szentivánéji-fordítását — szemmel láthatóan nem érdekel az efféle vállalkozással kapcsolatban *egyedül felvethető probléma:* hogy jól vagy rosszul végeztem-e munkámat, te az átdolgozás puszta tényét tartod sérelmesnek. Német nyelvterületen például az számít rendkívüli esetnek, ha valamely színház Schlegel örökbecsű Shakespeare-fordításait változatlanul játssza el, ha nem dolgoztatja át vagy fordíttatja újra a tervezett előadás koncepciójának megfelelően a külföldi klaszszikusokat. Csak ott tekintik a klasszikusokat védett állatoknak, ahol a hazafias érzelem nem köznapi, érdekvédelmi cselekedetekben nyilatkozik meg, hanem szentimentális tabuvédelemre rendezkedik be, önlétének bizonyítása végett.

Ültél tehát a nézőtéren, és vártad a jól ismert szavakat, melyek közül nem egyet végül nélkülöznöd kellett. Ahhoz a két sorhoz, amelyet különösképpen hiányoltál, legjobb emlékezetem szerint nem nyúltam ugyan, de elég alapot adtam arra, hogy csalódottnak érezd magad, ha azért mentél színházba, hogy az általad betéve tudott szöveget meghallgasd megint. Akkor talán inkább otthon kellett volna maradnod, hogy héttől tízig halkan vagy hangosan újraolvasd vagy felmondd a darabot. Az én szövegvariációm, melynek legnagyobb része néhány évvel ezelőtt a kaposvári Csiky Gergely Színház előadásán hangzott el először, modernebb és kötetlenebb színjátszást, maibb hatást célzott meg, mint ami a szerintem is zseniális Arany-fordítás bizonyos részeinek segítségével elérhető. Vonatkozik ez főként a négy fiatal szerelmi jeleneteire. Úgy gondolom, Shakespeare-hez nem voltam hűtlen — ő is modern szöveget írt annak idején, egy a XIX. századinál kevésbé szemérmetes közönség számára.

Leveled végén kihallgatod az Arany sírjánál fütyörésző tavaszi szelet, mely értelmezésed szerint a nagy halott sóhaját közvetíti: „Hagyjatok békében nyugodni!" Ez a kitétel bírt rá arra, hogy válaszoljak neked. Meg szeretném kérdezni, milyen szótár segítségével fordítottad magyarra a szél hangjait? Valóban azt hiszed, Arany nem tudná, ha élne, hogy sem én, sem bárki más, beleértve Pityi Palkót, nem árthatunk az ő szövegének? Hiszen az érintetlen marad, bármikor elolvasható, eljátszható, élvezhető átdolgozatlanul. Azt hiszed, Arany olyan hiú, ostoba, olyan tabutisztelő, vagy olyan kevés az önbizalma, hogy most, az én közreműködésem hírére, felriad évszázados álmából, és a továbbiakban nem tud békében nyugodni? Kivel téveszted össze Arany Jánost, kedves Vargha Balázs?

Eörsi István

Arany-terror?

Egy hónappal ezelőtt ezt írtam Koltai Tamás glosszájára (sajnálom, hogy csak most jelenik meg):

Íme, megvan az ideológia is Arany János Shakespeare-fordításának átdolgozásához. Koltai Tamás: *(F)ordítson még egyszer.* Jól jegyezzük meg a napot (1983. április 28.), mert nem mondták még Arany Jánosról egyszuszra, hogy 1. elavult, 2. finomkodó, 3. érthetetlen.

Az elmaraszta1ó verdikt első két pontja: „1. az udvari emberek és a szerelmesek stílusa elavult, 2. a benne (az egész fordításban! V. B.) tükröződő nyelvi és társadalmi szemlélet *az eredetihez képest* (Koltai kiemelése) túlságosan finomkodó."

Nem úgy, édes úr!

Arany fordítása néhol csakugyan finomkodó. Nem túlságosan, csak éppen amennyire kell. Nem „az eredetihez képest", hanem *híven* az eredetihez, a drámai helyzethez. Például az iparosok előadását kísérő megjegyzésekben, ahol a szerelmesek és az udvari emberek egymásra licitálva elménckednek. Ám ahol vastagon tréfál Shakespeare — például a tündérvilág és az iparosság összeelegyedésekor — ott Arany szövege is ordenáré. Nem lehet rajtakapni a fordítót holmi prűd finomkodáson. Arany fordítása egy csöppet sem korlátozza a rendezőt abban, hogy a Szentivánéji álom mai értelmezését — mondjuk Jan Kott-ét — játszassa.

Hát még a Hamletben hogy szemérmeskedik:

Hah, egy zsíros ágy
Nehéz szagú verítékében élni;
Bűzben rohadva mézeskedni ott
A szurtos almon —

Koltai Tamás harmadik pontja: Arany szövege érthetetlen, illetve csak „ínyenc filológusok" számára érthető. Vigyázat: bekerítő hadmozdulat következik. Koltai bátran élére áll a szerinte Aranyt szintén nem értő milliónak, hogy reszkessen az a maroknyi egyedül maradt ínyenc filológus.

Bizonyos nyelvi kultúra, persze, kell a klasszikus darabok megértéséhez. Shakespeare-hez, Molière-hez, bármely fordításukhoz, Arany Szentivánéji álom-jához is. Toldihoz, A vén cigányhoz, Balassihoz is. Arany műfordításai a magyar költészet örök remekei közé tartoznak. Nem romlanak. Legfeljebb mi romlunk.

Nekünk, magyaroknak óriási szerencsénk, hogy a Hamletot és a Szentivánéji álmot száz-egynéhány éves remekként hallhatjuk-olvashatjuk. Nem négyszáz éves szöveggel mint „szegény" angolok. Az angol nyelv sokat fejlődött Shakespeare óta. A glosszáriumok szóértelmezései ezrekre rúgnak. De ki minősítené őt Britanniában elavultnak, érthetetlennek?

Koltai Tamás fölteszi (milyen alapon?), hogy új fordítók jelentkezése engem fölháborítana. Engem, az Arany-terror (?) exponensét. Dehogyis. Koltaival egyetértésben vallom azt, hogy bárki versenyre kelhet mindegyik fordítóval. Még Arannyal is. (Csak persze, nehezebb lesz a dolga). A színházak csak rendeljenek, játszszanak új fordításokat. Még azon sem botránkoznám meg, ha a versenytárs beleillesztené fordításába Aranynak egy-egy felülmúlhatatlan sorát. Szállóigéjét.

Koltai nagy ziccere: lám, az „ínyenc filológus" úgy képzeli el a drámát, hogy a színpadon szállóigéket recitálnak. Mintha ellene mondana a drámaiságnak, hogy a színpadon ismerős mondat hangzik el. Miért lenne becsesebb színházban egy szárnyatlan ige egy szállóigénél?

Eörsi István vagy bárki fordítása Arannyal feldúsítva — ezt lehet. Arany fordítása Eörsivel feldúsítva — ez nem megy.

Ady verseit sokan mondták érthetetlennek. A versek túlélték ezeket a kritikusokat. Hogy Arany érthetelen, ezzel a véleményével egyedül áll Koltai. Hacsak nem számítunk ide egy bizonyos Sárváry Antalt, akinek nevét csupán az tartotta fenn, hogy beleakaszkodott *A tölgyek alatt* versbe. Arany így felelt meg neki:

„A tölgyek alatt —
Beteg-é vagy alszik? —
Nem oroszlány — de
Szuszogása halliszik:
Nosza, rúgjuk főbe,
Bármely fenevad,
Hogy holtra gebedjen
A tölgyek alatt!"

★

Eörsi Istvánnak is szíves figyelmébe ajánlom mindezt. Hozzáteszem még: ne higgye, hogy Arany fordítását az ő átdolgozása (és válasza) lesöpörheti a magyar színpadról, s visszaminősítheti otthoni olvasmánnyá (vagy nemolvasmánnyá).

Hogy hazafias érzelem, hogy védett állat, hogy szentimentális tabuvédelem — efféle izetlenkedésekre nem felelek. A remekmű integritása az, amit védeni kell, még ha Berlin magasából nézvést ez csak „mulatságos" berzenkedés is.

Arany nem volt ostoba, sem hiú, de végtelenül érzékeny volt. Zokon vette, ha műveibe belepiszkáltak. (Lásd a fenti versidézetet.)

Ha nem röstelli, ám viselje büszkén Eörsi István ezt a rangját: eddigelé ő az egyetlen magyar költő, aki átdolgozta Aranyt.

Vargha Balázs

Maszek panelek a menetben

1983. május 6-án az Élet és Irodalom páratlan oldalán Máriássy Judit *Panel a menetben* címmel glosszát jelentetett meg. Elkedvetlenítőnek találta, hogy értelmes, gondolkodó magyar fiatalok kezébe dekorációs műhelyekben készült paneltáblákat nyomunk.

Túlzó következtetés, hogy a transzparenseket „felsőbb szinten" készítik, fogalmazzák meg. A május 7-i békefelvonuláson több mint tizenötezer fiatal vett részt. A sokszínű plakátok és transzparensek között mindössze néhány — azaz hét — központi kezdeményezésre készült tábla volt. A többi száz és száz otthon, a munkahelyeken, iskolákban és a demonstráció előtti órákban a Széna-téren készült.

Mindenki saját gondolatait írta a „panel"-jára, senki se kényszerítette őket, hogy a megadott jelszavakat használják A nemzetközileg elismert jelszavakból egy csokorra valót röplapokon kezdtek el osztogatni, a menet elindulása után. Pozitív tényező, hogy a menetben az éneklés és tapsolás mellett a diákok emléklepedőkön gyűjtötték össze társaik egyetértő aláírásait. A menet hangulatát fokozta, hogy többen gitárkísérettel énekelték kedvenc békedalaikat. A Margitszigeten jól sikerült fesztiválra került sor, ahol mindenki megtalálta a kedvére való programot.

Reméljük, hogy Máriássy Judit ott volt a valamennyiünknek fontos eseményen, s személyesen tapasztalta, hogy vélt aggodalma ez esetben indokolatlannak bizonyult.

Temes Gábor, Horváth György
a Vörösmarty Gimnázium,

Karcag Zsuzsa
a Kulich Gyula
Ruhaipari Szakközépiskola
tanulói, diák újságírói

Szerkesztői üzenetek

TÓTH PÉTER, MISKOLC. Olvasónk levele szerint fölháborító dolog az, ha — a televízió Stúdió '83 egyik műsora tanúsága szerint — vidéki és fővárosi intézmények jelentőségükhöz nem méltó módon hadakoznak egy hagyatékon, ezúttal például Csontváry-Kosztka Tivadar művein. „Amikor Csontváry még nem volt A CSONTVÁRY, ki kezdte tervezni múzeumát? — kérdezi levelében, s további kérdéseket is föltesz — Kiknek kellett akkor és kiknek kell most? Kik öltek a tervbe milliókat? És egyáltalán: mi lehet a helyzet egy kisebb jelentőségű művésszel, ha még Csontváry körül is ilyen huzavonák vannak?" A vitát nehezen tudnánk eldönteni. Lényege, hogy Pécsett a hatvanas évek eleje óta szorgalmazták a nagy magyar festő múzeumának fölállítását. A létesítmény elkészült, de nem lehetett úgynevezett „Csontváry-összes". A Nemzeti Galéria addigra már maga is igényt tartott Csontváry műveire. Az ő érvelésük is logikus: elképzelhetetlen volna, hogy az ország fővárosában ne legyenek vásznai az önmaga által „napút"-festőnek nevezett művésznek. Mi nem tudunk dönteni, de úgy gondoljuk, ez a helyzet még mindig jobb, mint amikor egy festő az intézmények közül senkinek sem kell. Márpedig, például a kevés magyar szecessziós művésszel ilyesféle a helyzet.

MIHÁLY JÓZSEF, BUDAPEST. Angol—német—magyar tolmács és nyelvtanár olvasónk levelét teljes terjedelmében idézzük: „T. Cím, nem tudom, miért torzítják lapjukat értelmetlen, primitív, rossz nyomású rajzokkal". Mert nem tartjuk őket értelmetlennek és primitívnek. A rossz nyomásról pedig, ha előfordul, ritkán tehetünk.

NÉMETH GÉZA, DEBRECEN. „Tímár György, az Önök rendszeres publicistája a Ludas Matyi hasábjain hétről hétre karcolgatja az Élet és Irodalmat — írja olvasónk. — Észrevették-e már, s ha igen, mi a véleményük? (Ha nem, akkor miért nem?)" Észrevettük. Véleményünk az, hogy senkinek sem árt a karcolgatás. A magunk részéről továbbra is szívesen közöljük Tímár György írásait — netán akkor is, ha az ÉS-ben akarja karcolgatni a Ludas Matyit.

MADARÁSZ ZOLTÁNNÉ, BUDAPEST. A levelírónak szemet szúrt egy május 6-i szerkesztői üzenetünk, amelyben Herczeg Vilmos szombathelyi olvasónk kérdésére azt üzentük, most éppen nem tervezünk vitát. „Kedves Szerkesztő úr, hadd kérdezzem meg — írja most — hogyan képzeli a vita témájának megérkeztét? Intésre, rendeletben, postán? Startjelre? Küldönccel? Én, a jámbor olvasó a következőképpen gondolom: a szerzőket valami aktuális téma nyugtalanítja. Megírják. A szerkesztőség eldönti, jól van-e megírva, közügy-e, ha igen, leközlik. Számításuk bevált. A cikk sokakat érdekel, helyeslik, nem helyeslik a tárgyalás módját, hozzászólnak. Hozzászólnának..." Nos, igen. Egyetlen szépséghibája a fönti leírásnak, hogy — szerencsére — legtöbb közleményünkkel pontosan ez történik. Ilyenkor, amint ez az Élet és Irodalom második oldalán látható, ha csak mód nyílik rá, közöljük az egymással is vitatkozó véleményeket. Igazi VITA azonban már csak az olvasók türőképességének figyelembevétele miatt sem lehet minden héten. Mondjuk, legföljebb évente egyszer. Ebben az esetben pedig mégiscsak nekünk, a szerkesztőségnek kell eldöntenünk, melyik az a legfontosabb írás, amelyet vitára bocsátunk.

DR. VARGA ZOLTÁN, BUDAPEST. Olvasónk tetszését nem nyerte el Fazekas Erzsébet Materalma című riportjának második része (Élet és Irodalom, május 6.), amelyben szerepel egy Varga Zoltán, aki nem doktor, de elmebeteg, alkoholista és garázda. Olvasónkat, levele szerint, több ismerőse molesztálja, hogy nem róla van-e szó. Sajnos, a Varga Zoltán név elég gyakori, így az ilyesmi előfordul. Nem gondoljuk azonban, hogy olvasónkat és a riport hősét bárki is összetéveszthetné, ha csak nem tréfából teszi. Mindenesetre, kívánsága szerint, az egykori Nyílt Tér mintájára közöljük, hogy „nem azonos", hanem — és itt válogathatunk a levélben felsorolt címekből: a pszichológiai-tudományok kandidátusa, a Magyar Pszichológiai Társaság alapító tagja, a SOTE pszichológiai oktatási csoportjának helyettes vezetője, az Egészségügyi Minisztérium Pszichológiai Bizottságának tagja, a Magyar Pszichológiai Szemle szerkesztőségének tagja, a Magyar Lóverseny Vállalat sportkörének tagja, amatőr galopplovas. Tehát nem az a Varga Zoltán.

HÜBERT ISTVÁNNÉ, BUDAPEST. Olvasónk, mint Krúdy-rajongó azt kérdi levelében, kitől származott a lapunk május 3-i számában megjelent Krúdy-tollrajz. A portrét Pereli Imre készítette.